

Հ. ԵՂԻԱԶԱՐՅԱՆ

(Պատմական գիտությունների
քեկեածու, հեղագետ)

ԳՐԻԳՈՐ ՄԵՄԻԿՈՆՅԱՆ ԻԺԻՍՆԻ ԿՆՌՈՒՑԱԺ ՏՆՃԱՐԸ ԵՎ ՊԱՆՏՏԸ ԹԱՆԻԺ ԳՅՈՒՂՈՒՄ ԵՎ ՎԵՐՋԻՆԻՍ ՀԵՍԳԻՏԿԱՆ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ

ալիշ գյուղը գտնվում է Աշտա-
րակի շրջանում, Երևանից Լինի-
նական տանող գլխավոր ճանա-
պարհի եզրին, Աշտարակից 28
կիլոմետր դեպի արևմուտք, ընդարձակ սա-
րահարթի վրա: Թալիշը պատմական Արուս
ավանն է, որը Հայաստանի ամենամեծ և
նշանավոր բնակավայրերից է: Նա եղել է
Հայ Արշակունի թագավորների զորակայան-
ներից մեկը: Չնայած պատմական աղբյուր-
ներում Արուս ավանի մասին հիշատակվում
է 4-րդ դարից, սակայն հնագիտական հետա-
զոտությունները հաստատում են, որ նա
բնակավայր է եղել մեր թվագրությունից դեռ
շատ առաջ:

Թալիշ գյուղում և նրա շրջակայքում, մի
քանի քառակուսի կիլոմետր տարածության
վրա, պահպանվել են Արուս ավանի հետ-
քերը, ուր նկատելի են բազմաթիվ տների
քարաշար պատերի մնացորդներ, գերեզմա-
նոցներ, մահարձան-կոթողներ, առանձին
գերեզմաններ, հացահատիկի ու գինու հո-
րեր՝ կարասների ձևով, խաղողի ճնձաններ և
այլ մնացորդներ: Առանձնապես աչքի է ընկ-
նում գյուղի մեջ գտնվող մեծ ամրոցը, որից
պահպանվել են բերդապարսպի բրգավոր
պարիսպների առանձին մասերը՝ շարված
սև ու կարմիր տուֆի մաքուր տաշված մեծ
քարերով, կրաշաղախով: Հավանական է, որ
ամրոցը պատկանած լինի Արշակունիների
տիրապետության շրջանին, որը մեծ փոփո-

խությունների է ենթարկվել 10—13-րդ դա-
րերում և պարսկական տիրապետության
վերջին շրջանում՝ 17—18-րդ դարերում:

Հատկապես պետք է հիշատակել Թալիշի
հյուսիսային կողմում, ձորի եզրին գտնվող
13-րդ դարի քարվանսարայի շենքի մնա-
ցորդները, որովհետև դա ինքնին հաստա-
տում է, որ միջազգային տարանցիկ առևտրի
Դվին—Անի և ապա դեպի արևմուտք դնա-
ցող ուղին անցել է Արուս ավանի վրայով և,
որ վերջինս հանդիսացել է այդ ուղեմասի
վրա եղող ապրանքափոխանակման կայան-
ներից մեկը:

Պատմական աղբյուրների տեղեկություն-
ներից պարզ է դառնում, որ երբ արաբները
գրավեցին Հայաստանը, նրանք Դվին մայ-
րաքաղաքը դարձրին իրենց վարչա-քաղաքա-
կան կենտրոնը, հայ նախարարները և հո-
գևորականությունը նպատակ ունենալով հե-
ռու մնալ արաբների ամենօրյա հսկողու-
թյունից, երկրի վարչական և հոգևոր կենտ-
րոնները Դվինից տեղափոխեցին այլ տեղ:
Ներսես Տալեցի կաթողիկոսը կառուցեց
Ջվարթնոցը և այնտեղ փոխադրեց կաթողի-
կոսական աթոռը, իսկ Գրիգոր Մամիկոնյա-
նը Արուսում կառուցեց տաճար և ապարանք՝
այնտեղ հաստատելով իր ղեկավարներին:

Որ Գրիգոր Մամիկոնյան իշխանը Հայաս-
տանի կառավարիչ եղած ժամանակ (662—
684 թ. թ.) Արուս ավանում կառուցել է հո-
յակապ տաճար և ապարանք, այդ մասին

որոշակի կերպով տեղեկացնում են ժամանակի հայ պատմիչները: Սերբոսը հաղորդում է. «Իսկ ի վախճանել Համազասպայ հայցէ Ներսէս նախարարօքն հանդերձ յամիրապետէն զԳրիգոր Մամիկոնեան՝ եղբայր Համազասպայ, որ ի պատանդի իսկ էր առ նմա, կացուցանել իշխան Հայոց. և շինեաց զկաթողիկէն որ յԱրուճ»¹:

9—10-րդ դարերի հայ մատենագիր Հովհաննես կաթողիկոս Դրասխանափրոցին, հետևելով Սերբոսին, իր հերթին ավելի մանրամասնություններ է հաղորդում այդ մասին. նա գրում է. «Բայց Համազասպայ յետ

էր այր բարեպաշտ և երկիւղած յԱստուծոյ, առաջնորդ գտեալ յոքնապատիկ կարգաց և ուղղութեանց, շինութեան և խաղաղութեան, ապահովութեան և բարեմասն լրութեան...»:

Զայտու ժամանակաւ բարեպաշտ իշխանն Գրիգոր Մամիկոնեան աստուածային այցելութեամբ հիմնադրեալ զչքնաղագեղ եկեղեցին, որ ի դաստակերտին Արուճ՝ շինէ զնա ստիպով, երկնային իմն ճեմարան յարդարեալ ի վերայ երկրի: Եւ ի հարաւոյ կողմանէ դնէ արքունիս իւր յեզր քարաժայռ ձորակին, յորում բղխէ ականակիտ աղբիւր պղպջակեալ ընդ քարածերպս վիմարդ քա-

ԹԱԼԻՇ ԳՅՈՒՂ.— Տաճարը հյուսիս-արևմուտքից, վերականգնումից հետո:

երից ամաց առնլոյ զպատիւ կուրապաղատութեանն ի կայսերէ՝ հասանէ նմա կէտ վճարման ի կենացս, և վախճանեալ դնի ընդ հարս իւր: Ապա մեծ հայրապետն Ներսէս հանդերձ նախարարօքն Հայոց հայցէ կացուցանել յիշխանական պետութիւնն Հայոց ի Մաւեայ ամիրապետէ զԳրիգոր Մամիկոնեան, իր ի պատանդի իսկ առ նմա կացեալ էր: Իսկ նորա լուրջ երեսօք զիմնդիրսն կատարեալ տայ Գրիգորի զիշխանական պատիւն և առնէ զնա հրամանատար Հայոց: Սա

րանցն. որ զեզերս ունի իբրև զպսակ պատուարի: Եւ ապա հաստահեղոյս քարամբք և կրով պարսպեալ՝ կարգէ տուն բնակութեան իւրոյ»²:

Արուճում, Գրիգոր Մամիկոնյան իշխանի կողմից կառուցած տաճարի մասին, բացի վերը նշված պատմական տեղեկություններից, տաճարի արևելյան պատի վրա պահպանվել է նրա կառուցման հետևյալ արձանագրությունը.

1. «Պատմութիւն Սեբեոսի եպիսկոպոսի ի Հերակլն», Թիֆլիս, 1913 թ., էջ 285:

2. «Զեովհաննու կաթողիկոսի Դրասխանափրոցայ Պատմութիւն Հայոց», Թիֆլիս, 1912 թ., էջ 89—91:

Ի ԵՒ Թ ԱՄԻ ԿՈՍՏԱՆՏՆԻ ՄԱՐԵ-
ՌԻ ԱՄՍՈՅ ՈՐ ԱԻՐ Թ ԵՒ ԵՂԻՄ-
ԱՐԿԵՑԱԿ ՍՈՒՐԲ ԿԱԹՈՂԻԿԷՍ
Ի ՋԵՆՆ՝ ԳՐԻԳՈՐԻ ՄԱՍԻԿՈՆԵՆԻ
ՀԱՅՈՑ ԻՇԽԱՆԻ ԵՒ ՀԵՂԻՄԷ-
Ի ՆՈՐԻՆ ԶՈՒԳԱԿԸՑԻ
Ի ԲԱՐԵԽԱՍՈՒԹԻՒՆ ՇԻՆԱԿ-
ՂԱՑ ԶՍԱ:

Որոշ գիտնականներ գտնում են, որ այդ արձանագրությունը ուշ ժամանակի գործ է և ընդունելով, որ արձանագրության մեջ հիշատակվող Կոստանդինը Կոստանդին առաջին կայսրն է, որը չի թագավորել 29 տարի, ինչպես նշվում է արձանագրության մեջ, և հենվելով տաճարի կառուցման ոճի և ճարտարապետության մանրամասների մշակման ձևերի վրա, ցանկանում են ապացուցել, որ Թալիշի տաճարը կառուցված պետք է լինի 10-րդ դարից ոչ շուտ:

Կարող է պատահել, որ այդ արձանագրությունը ուշ ժամանակի գործ լինի, սակայն անհավանական չէ, որ նա սկզբում փորագրված լինի տաճարի մի այլ մասում, որը հետագայում, շենքի վերանորոգման կապակցությամբ արտագրված լինի ներկա տեղում: Որ տաճարը բազմիցս ենթարկվել է վերանորոգման, այդ մասին ապացուցում են հնագիտական ուսումնասիրությունները և տաճարի հարավային խորանի մուտքի վերևում փորագրված հետևյալ արձանագրությունը.

Ի ՆԻԲ (973) ԹՈՒԱԿԱՆԻՍ ՀԱՅՈՑ Ի ՍՈՒՐԲ ԿԱԹՈՂԻԿԷՍ ԶՈՐՈՒՄ ՆՈՐՈԳԵ...:

Դժբախտաբար արձանագրության վերջին մասը չի պահպանվել, սակայն կիսատ մնացած վերջին նորոգե... բառը նորոգել բառի մի մասն է, որն, անշուշտ, վերաբերում է տաճարի վերանորոգությանը:

Բացի այդ, Թալիշի տաճարի կառուցման ժամանակի մասին կան նաև պատմական որոշակի տեղեկություններ: Կիրակոս Գանձակեցու վկայությամբ, Գրիգոր Մամիկոնյան իշխանը Արուճի տաճարը կառուցում է Անաստասի կաթողիկոսության 5-րդ տարում. «Ի հինգերորդ ամի Անաստասայ եղև շինուած կաթողիկէին՝ որ յաւանն Արուճ, զոր շինեաց Գրիգոր Պատրիկն»¹:

Սերեոս պատմիչը տեղեկացնում է, որ Անաստասը կաթողիկոս դարձավ 120 (671) թվականին. «Իսկ Ներսիսի կացեալ ամս 10. յաջորդէ զաթոռն Անաստաս ի 120 թուին,

որ էր սենեկապետ Ներսիսի, ի զաւառէն Մասեաց սոռոյ, ի գեղջէ Ակուուր»²:

Վերը նշված տեղեկություններից երևում է, որ Թալիշի տաճարը կառուցել է Գրիգոր Մամիկոնյան իշխանը 125 (676) թվականին, հետևապես Կոստանդին երկրորդի կայսրության ժամանակ: Հայտնի է, որ Կոստանդին երկրորդը հունաց կայսր է դարձել 667—668 թվականներին. ապա պետք է ընդունել, որ Թալիշի տաճարի կառուցման արձանագրությունը պետք է ընթերցել ոչ թե «Ի և Թ ամի Կոստանտին», այլ՝ «Ի Թ ամի Կոստանտին», որից կստացվի 667+9=676, իսկ դա ճշտվել համապատասխանի հայ պատմիչների Արուճի տաճարի կառուցման ժամանակի մասին հաղորդած տարիքովին:

Ամենից հավանականն այն է, որ Արուճի կաթողիկեի կառուցման վերաբերյալ վերը մեջ բերած արձանագրությունը սկզբում փորագրված է եղել մի այլ տեղ, հետո, տաճարի վերանորոգման հետևանքով արտագրվել է ներկա տեղում, որի ժամանակ թույլ է տրվել արձանագրության աղավաղում՝ ի սկզբնատուր և Թ միավորի միջև ալիկացնելով ԵՒ շաղկապը, որից Ի սկզբնատուր դարձել է տասնամյակի համարժեք:

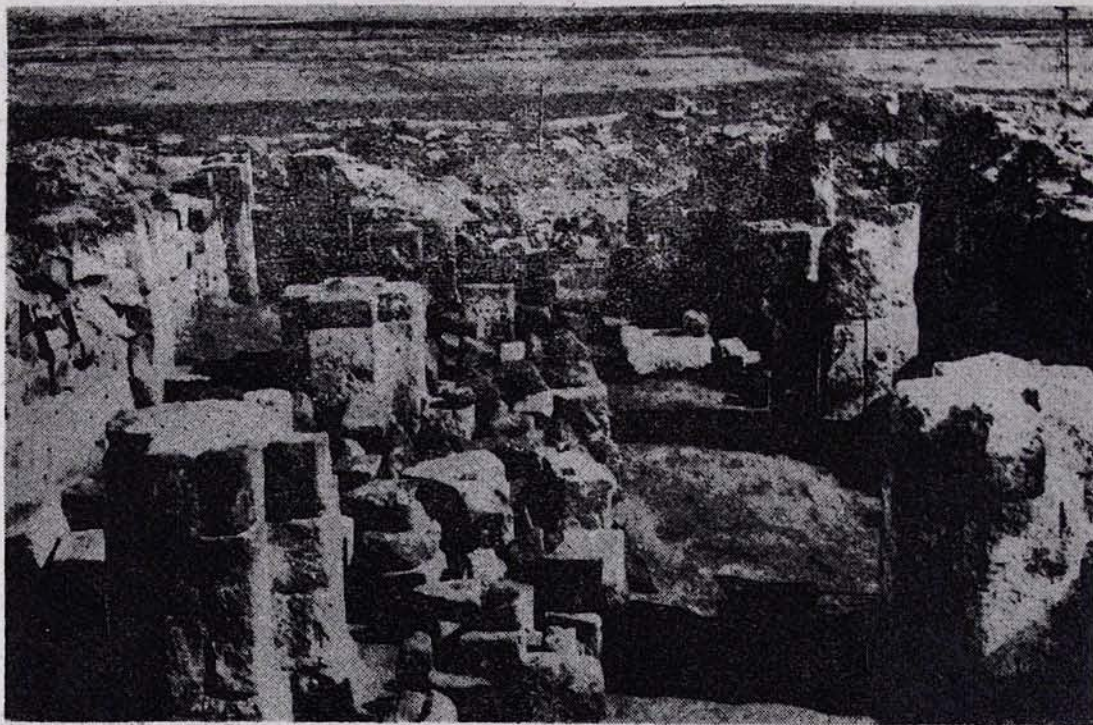
Այդ բոլորից հետևում է նաև, որ այն գիտնականները, որոնք պնդում են, թե Թալիշի տաճարը կառուցված պետք է լինի 10-րդ դարից ոչ շուտ, նրանք կա՛մ ծանոթ չեն պատմական փաստերին, կա՛մ դիտավորյալ կերպով աղավաղում են այդպիսիք, մանավանդ, որ տաճարի վրա մինչև այժմ էլ պահպանվել է 867 թվականը կրող մի այլ արձանագրություն (տե՛ս հոդվածի վերջում): Բացի այդ, տաճարի կառուցման և ճարտարապետական մանրամասների մշակման ձև-վերը խիստ հարազատ են 7-րդ դարին:

Թալիշի կաթողիկեն հայ արվեստի եզակի կոթողներից է. նա զմբիթավոր մի ընդարձակ դահլիճ է երկարածիգ-ուղղանկյուն հատակագծով: Կողերի պատերը ներսից ունեն մեծ ելուստներ, որոնցից ձգվող զլանաձև կիսասյուները, միանալով կամարներով, իրենց վրա կրում են խոշոր զմբիթը: Արևելյան կողմից տաճի կիսակլոր արսիդ՝ ցածր բեմով, որի երկու կողքերին կան մեկական մեծ խորաններ: Նրեք կողմերից ունի գեղեցիկ, մեծ շքամուտքեր, պատերի մեջ բացվում են բազմաթիվ լայն ու բարձր, կամարակապ լուսամուտներ՝ շքեղորեն դարգարված պսակներով: Բոլոր քիվերը պատած են նուրբ մշակված կողովահյուս զարդաքանդակներով: Արևելյան պատի մեջ, արտաքուստ, կան երկու եռանկյունաձև մեծ խոր-

1. «Պատմութիւն Հայոց արարեալ Կիրակոսի վարդապետի Գանձակեցոյ», Թիֆլիս, 1913 թ., էջ 60:

2. «Պատմութիւն Սերբոսի եպիսկոպոսի ի Հերակն», Թիֆլիս, 1913 թ., էջ 285:

շեր՝ դեղաքանդակ, կամարածե գաղաթիներով: Խիստ արժեքավոր են արևելյան արևի դի որմնակարները, որոնք վերաբերում են տաճարի կառուցման ժամանակին՝ 7-րդ դարին: Վերջին տարիներում խոշոր աշխատանքներ են կատարվել հուշարձանի վերանորոգման ու բարեկարգման ուղղությամբ. վերականգնված են պատերի քանդված մասերը, թափված երեսապատ քարերը, տանիքը պատած է կղմինդրով: Նախագծվում է ամրացնելու թաղակապ ծածկը և լրացնելու ծածկի քանդված մասերը: Ամբողջ շրջապատը մաքրված է հողից, շինադրից ու փլատակներից:

ԹԱԼԻՇ ԳՅՈՒՂ.— Պեղված եռանավ բազիլիկ դանիլի մնացորդները:

Թալիշում, Գրիգոր Մամիկոնյան իշխանի կողմից կառուցված տաճարի և պալատի մասին հայ պատմիչների տեղագրական նկարագրությունները հաստատվում են մեր կատարած հնագիտական հետազոտություններով: Տաճարն իրոք գտնվում է փոքրիկ ձորակի արևմտյան եզրին, ուր քարափի տակ մինչև այժմ էլ նկատելի են ցամաքած աղբյուրի հետքերը: Գարնան հորդառատ անձրևների ժամանակ այժմ էլ ջուր է հոսում այդ աղբյուրից:

Տաճարի հարավային կողմում, մինչև 1947 թվականին այդտեղ հնագիտական պեղումների սկսելը, նկատելի էին քարոսկր

շարվածքի հետքեր. գետնի երեսին թափված էին վաղ միջնադարին ու ավելի ուշ ժամանակներին պատկանող կավե զանազան մասանների բազմաթիվ կտորներ:

Դեռ 1946 թվականի ամռանը, Սովետական Հայաստանի ճարտարապետների միության մի խումբ ճարտարապետներ այցելելով Թալիշ, ստուգողական փորումներ են կատարում քարոսկր շարվածքի մնացորդների վայրում, ուր բացվում են մաքուր տաշված մեծ տուֆ քարերով պատերի մնացորդներ:

Պատմական հուշարձանների պահպանության կոմիտեն 1947 թվականից ձեռնարկում է այդ ավերակների սխեմատիկ պեղում-

ներին, որը փոքրիկ ընդմիջումներով շարունակվում է մինչև այժմ:

Անցած ժամանակամիջոցում կատարված պեղումներից հայտնաբերվել են երկու ընդարձակ դահլիճներ՝ կից այլ սենյակներով ու սրահով, մի փոքրիկ եկեղեցի, մահարձան և պարսպապատերի առանձին հետքեր:

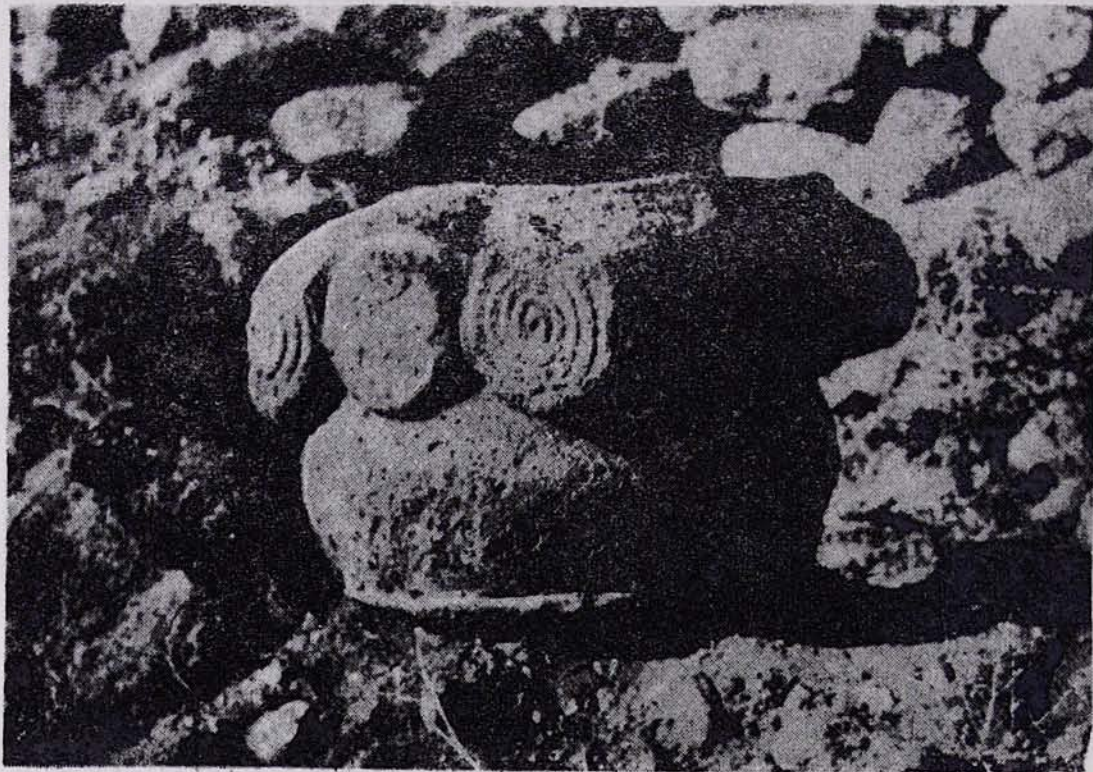
Առաջին պեղված դանիլը գտնվում է տաճարից դեպի հարավ-արևելք, քիչ հեռու, ձորի եզրին. դա եռանավ բազիլիկ տիպի մի մեծ շենք է, իրկարածիգ-տաղանկյուն հատակագծով: Ներսում եղած խաչաձև հատվածի չորս մույթերը և դրանց դիմաց, պատերին կից ձգվող ուղղանկյուն որմնասյուները միա-

Եկեղեցին գտնվում է առաջին դահլիճի հյուսիս-արևելյան անկյունում, համարյա կից։ Սա միանավ փոքր բազիլիկ է, արևելյան կողմից փոքր արևիդով, առանց խորանների։ Մածկը եղել է թաղակապ։ Պահպանվել են միայն պատերի ստորին քարաշարը և ստիլորատը, շարված մաքուր տաշված տուֆ քարով։ Պահպանվել են թաղի ու քիվերի մի քանի քարեր։ Քիվերը լավ մշակված են ու քանդակազարդ՝ բնորոշ 5-րդ դարին։

Մահարձանը գտնվում է բազիլիկ հիկիդեցու արևմտյան կողմում, կից, և, հավանա-

յություններն այն մասին, որ Գրիգոր Մամիկոնյան իշխանը, դառնալով Հայաստանի կառավարիչ, Արուճ ավանում կառուցում է հոյակապ կաթողիկե, իսկ Նրա հարավային կողմում՝ իր համար բնակարան։

Պեղման արդյունքները, միաժամանակ, մեծ արժեք են ներկայացնում հայ ճարտարապետության, հատկապես քաղաքացիական ճարտարապետության պատմության համար։ Այդ տեսակետից ուշագրավ է այն, որ ճարտարապետական գիտությունների թեկնածու Վարազդատ Հարությունյանը, ուսումնասիրելով Դվինի պեղումներից հայտնա-

ԹԱԼԻՇ ԳՅՈՒՂ.— Խոյակ՝ մինչ Մամիկոնյանների կառուցած տաճարի և պալատի շրջանից։

բար, վերաբերում է առաջին դահլիճի վերակառուցման շրջանին՝ միջին դարերին։ Պահպանվել է միայն պատվանդանի մասը՝ քառակուսի հատակագծով, եռաստիճան. շարված է տուֆի տաշված քարերով, կրաշաղախով։

Թալիշում կատարվող հնագիտական պեղումները դեռ չեն ավարտված, սակայն մինչ այդ կատարված պեղումներից հայտնաբերված ճարտարապետական կառուցվածքների մնացորդներն ու առանձին բեկորներ և միաժամանակ կատարված ուսումնասիրությունները հաստատում են հայ պատմիչների վկա-

բերված Կաթողիկոսարանի շինքի և Թալիշի պեղումներից հայտնաբերված Մամիկոնյանների պալատի մնացորդները, գտնում է, որ խիստ նմանություն կա դրանց ճարտարապետական ձևերի ու չափերի միջև։ Նա գտնում է, որ թե՛ Դվինի Կաթողիկոսարանը և թե՛ Թալիշի սյունաղարդ դահլիճը եղել են փայտածածկ։

Պեղումները պարզեցին նաև, որ Արուճում մինչև տաճարի ու պալատի կառուցումը, գոյություն են ունեցել այլ կառուցվածքներ, ինչպիսիք են՝ բազիլիկ եկեղեցին, առանձին խոյակներ, քառակող կոթողներ և այլն։

ԹԱՎԻՇԻ ՏԱՃԱՐԻ ՎՐԱ ԵՂԱԾ ՄՅՈՒՍ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՆԵՐՍՈՒՄ, ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ՊԱՏԻ ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԵՎՈՒՍՏԻ ՎՐԱ.

ՅԺԶ: ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ ՀԱՅՈՑ ՅԻ-

ՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՇՈՏՈՅ ԵՒ Ի ՏԵՐՈՒԹԵԱՆ ՍՄԲԱՏԱՅ
ՀԱՅՈՑ ՍՊԱՐԱՊԵՏԻ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆՈՅ ԵՒ ԿԱԹԱԻՂԿՈ-
ՍՈՒԹԵԱՆ ԶԱԶԱՐԻԱԷ ԵՂԵՒ ԿՈՒԻ ԸՆԴ ՅԱՐՈՒՃ ԵՒ ԸՆԴ ԿՈՇ ԵՒ
ԸՆԴ ԳԱԽԱՌՆ ԵՀԱՐ ԱՐՈՒՃ ԶԿՈՇ ԵՒ ԶԳԱԽԱՌՆ ԵՒ ԿԱԼԱԻ
ԶԿՈՇԱ ՎԱՆԱԿԱՆՆ ԵՒ ԶՐԹԱԽԱՆԻՆ ԸՆԴ ԱՆԿԻՆ ՍԻՆԹԱ-
ՆԻ ՎԱՃԱՌԵՑԻՆ ԵՍ ԳՐԻԳՈՐ ՈՐԴԻ ՎԱՌԱՄԱ ԾԱՌԱ
ՍՄԲԱՏԱ ԲԱԳՐԱՏՈՒՆՈ ԵԿԻ ՀՐԱՄԱՆԱԻ ՍՄԲԱՏԱ ԵՒ ԵՍ
ՀԱԽԱՍԱՐԵՑԻ ԶՋՈՒՐՆ ԸՆԴ ԿՈՇ ԵՒ ԸՆԴ ՅԱՐՈՒՃ ԶԻՆՁ
ԻՒՐԵԱՆՑ ԲՆԻԿ ԱՐՈՒՍ ՏԷՐ ԼԵԱԼ : Ա: ԵՒ ԿԷՍ ԿՈՇԱ ԵՒ : Ա: ԱՐՃՈ
ԱՐԴ ԵԹԷ ԱՅԼ ՈՔ ՀԱԿԱՌԱԿԵԼ ԶԱՆԱ ԱՅԼ ԱԻԵԼԻ ՌԱՍՍ
ՅՈՒՋԷ .Յ.Ժ.Ը. ՍՈՒՐԲ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱՑՆ ՆՋՈՎԵԱԼ ԼԻՑԻ ԵՒ
Ի ՍՄԲԱՏԱ ՄԱՀՈՒԱՄԲ ՊԱՏՈՒՀԱՍԻ:

ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ՊԱՏԻ ՎՐԱ, ՄՈՒՏՔԻ ԱՐԵՎԵԼՅԱՆ ԿՈՂՄՈՒՄ, ԱՐՏԱՔՈՒՍ.

ՅԱՆՈՒՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ Ի ԹՈՒԱԿԱՆ .ՆԼՁ. ԵՍ ՍՄԲԱՏ ՇԱՀԱՆ[ՇԱՀ] ՈՐԴԻ ԱՇՈՏՈ
ՇԱՀԱՆՇԱՀԻ ԱՋԱՏԵՑԻ ՎԱՍՆ ԻՄ ՀԱԽՐՆ ՀՈԳՈՅՆ ԵՒ ԻՄ ԱՐԵՒՇԱՏՈՒԹԵԱՆ ԵՒ
ՍԵՂԱՑ ԹՈՂՈՒԹԵԱՆ ԶՇԱԼԱԿԱԿՈՐԻ ԲԱԺԻ ՇՆՈՐԻՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԵՒ ԵԹԷ ՈՔ
ԻՄ ՎՃՈՒՍ
ԴԻՍԱԴԱՐԶ ԼԻՆԻ ՆՋՈՎԵԱԼ ԻՑԷ ՅԱՍՏՈՒԾՈՅ ՅԺԸ ԵՒ ՅԱՍԵՆԱՅՆ ՍՐՔՈՑ
ԵՒ ԻՄ ՍԵՂԱՑՍ ՏԷՐ Է:

ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ԽՈՐԱՆԻ ՄՈՒՏՔԻ ՃԱԿԱՏԻՆ.

ԹՎ ՆԻ:

ՀԱՐԱՎԱՅԻՆ ՄՈՒՏՔԻ ՃԱԿԱՏԱՔԱՐԻ ՎՐԱ, ԱՐՏԱՔՈՒՍ.

Ի ԹՈՒԻՍ ՀԱՅՈՑ :ՁԼԴ: Ի ՓԱԹՇԱՀՈՒԹԵԱՆՆ
ԱՐՂՈՒՆ ԽԱՆԻՆ Ի ԹԱԳԱԽՈՐՈՒԹԵԱՆՆ ԴԵՄ-
ԷՏՐԷԻ ՊԱՐՈՆՈՒԹԵԱՆՆ ՍՊԱ[ՍԱ]ԼԱՐ [Ս]ԽԱՐԿՈՐ-
ԵԼԻՆ ԵՂԲԱԽՐՆ ԻՎԱՆԷ ՈՐԴՈՅՆ ՄԵԾԻՆ ՇԱ-
ՀՆՇԱՀԻ ԵՍ ՄԱՆԿԼԻ ԽԱՍԱՆ ԱՂԱՅԻՍ ՈՐԴԻՍ ԵԿԻ
ԱՐՈՒՃ ԻՄ ՀԱԽՐՆ ԳԱՆՁԱՅԳԻՆ ԳԵՂՍ ԵՒ ԹՈՂԻ ԶՀԱՑԻՆ
ՇԱՐԻԱՑՆ ՀԱՍՏԻՑ Ի :Ռ: ՏԱՐԻ ՊԱՐՈՆ ՈՐ ԱՅԴ ԳԵ-
ՂԻՍ ՏԷՐ ԳԱՅ ԻՄ ԱՂ[Բ]ՈԱՑԷ ԿԱՍ ԻՄ ՈՐԴԵԱՑ ԿԱՍ ՀԱ-
ՅՈՒ ԿԱՍ ՎՐԱՑԻ ՈՐ ԶԱՅՍ ԳԻՐՍ :ԽԱՓԱՆԷ ԵՒ ԱՅԼ ՇԱՐԻԱՑ ԱՌ
ՅԱՍՏՈՒԾՈՅ

ԵՒ ԱՅՍ ԵԿԵՂԵՑՈՅՍ ՆՋՈՎԱԾ Է ԵՒ ՎԱՆՍ ՈՒ
ԴԱԴՈՒ ԵՒ :Գ:Ճ:ՈՒ:ԺԸ: ՀԱՅՐ-
ԱՊԵՏԱՑՆ ՆՋՈՎԱԾ Է ԵՒ ԱՍԷՆ ԱՋԳԻՆ ԱՅԱՋ Է:

